

Осуществлен анализ специальной литературы разных авторов относительно изучения вопроса анализа состояния психомоторного развития и возможность его развития у детей дошкольного возраста с аутистичним спектром нарушений средствами физического воспитания.

Статья раскрывает механизм, принципы и систему коррекционной работы над развитием психомоторики. Характеризует задание работы, методические приемы для улучшения работы с детьми с аутизмом, которые используются на занятиях как в дошкольном учебном заведении так и дома. Определяет последовательность работы и учебы на конкретном занятии.

Ключевые слова: дошкольники с аутистичним спектром нарушений, программа развития психомоторики, принципы и методы учебы.

Porodko M. Characteristics of the studies of the development of psychomotorics with preschool children with an autism spectrum of disorders

Special literature written by various authors due to studying the questions of estimation, identification and the development of psychomotor and physical development of preschool children with autism spectrum disorders is analyzed. It is also researched the state of the issue of corrective physical education of children with autism in the special literature.

The importance and peculiarities of psychomotor and physical development of preschool children with autism spectrum disorders are revealed in the article. It is characterized the mechanism of psychomotor abilities structure and its impact on the physical and the general development of this age category of children.

The article researches the mechanism and the system of identifying the physical, psychomotor development and functional condition of preschool age children organism with autism spectrum disorders. It characterizes the criteria of evaluation of these parameters and methodology of the studying research, considering the characteristics of children of every individual indicator.

Key words: psychomotor development, preschool children with autism spectrum disorders, the methods of determining psychomotor development.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 09.03.2018 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шульженко Д.І.

УДК 373.3.016:616.896:004.416.2

Свідерська М.М.

**МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЙМАННЯ ЗВЕРНЕНОГО МОВЛЕННЯ
МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З АУТИЗМОМ**

У статті розкриваються завдання для дослідження стану розуміння усного мовлення учнями перших – других класів, відповідно до навчальної програми. Розроблена методика спрямована на вивчення розуміння мовлення в цілому, розуміння прихованого змісту та невербальних засобів комунікації. Умовами засвоєння знань, вмінь та навичок є: правильне сприймання інформації, осмислення, співставлення з вже отриманими знаннями. Виникнення труднощів у процесі сприймання понять є основною ознакою того, що воно не було засвоєне дитиною. Правильне використання засвоєного терміну або дії в новій ситуації, вміння доречно використати його, свідчить про повне розуміння та засвоєння нових понять. Щоб повноцінно розуміти мовлення потрібно правильно сприймати та розрізняти невербальні засоби комунікації, емоцій та прихований зміст. Враховуючи це, у процесі підготовки завдань, поділили їх на такі складові: обстеження пасивного словника; розуміння словосполучень, речень і невеликих текстів; сприймання немовленнєвих засобів комунікації; розуміння прихованого змісту. Особливостями методики дослідження дітей з аутизмом є використання навідних запитань, прикладів, підкріплення наочностями, дидактичним матеріалом.

Ключові слова: діти з аутизмом, розуміння усного мовлення, молодший шкільний вік, методика дослідження, невербальні засоби комунікації.

Вміння розуміти мовлення співрозмовника не є вродженим, а розвивається у процесі нашого знайомства із світом, оволодіння новими навичками та знаннями. Сприймаючи мовлення, людина співвідносить почуте із вже наявними знаннями. Вагомого значення для правильного тлумачення почутого є чутливість до емоцій, розуміння жестів та міміки. Аналіз літератури комунікації, в результаті чого виникають проблеми розуміння прихованого змісту, гумору, емоцій.

Проблему розуміння усного мовлення досліджували Л. Виготський, Д. Ельконін, Р. Левіна, Л. Смірнова, Є. Соботович, М. Шеремет та ін. Зокрема, І. Богданова узагальнила характерні риси та властивості сприймання мовлення, Л. Виготський та Є. Соботович вивчали розуміння емоцій та почуттів дітьми; М. Хватцев описував участь мімічних м'язів у процесі мовлення. Особливості розвитку аутистів вивчало багато науковців (К. Лебединська, О. Нікольська, К. Островська, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков, Д. Шульженко та ін.). В. Тарасун визначила, що недорозвиток розуміння зміни контексту слів аутистами спостерігається залежно від ситуації; О. Нікольська – аутисти часто негативно реагують на емоційний контакт; Е. Нотбом описує вплив збідненого словникового запасу дітьми з аутизмом на

недостатнє розуміння усного мовлення. Водночас питання методики дослідження розуміння почутого аутистами висвітлено у теорії недостатньо. Метою нашого дослідження є розробка змісту та методики для психолого-педагогічної оцінки розуміння усного мовлення молодшими школярами з аутизмом.

Для реалізації поставлених завдань було адаптовано дидактичний матеріал для дослідження розуміння усного мовлення дітьми молодшого шкільного віку. У процесі розробки завдань обстеження використали навчальні програми для загальноосвітніх шкіл; логопедичні альбоми для діагностики мовленнєвого розвитку Г. Блінової, А. Малярчук, А. Обухівської, Н. Стадненко, Л. Федорович та ін.

Щоб дослідити розуміння іменників учнями першого та другого класів, розділили наочний матеріал за складністю: легкий, оптимальний, складний. Для легкого рівня першокласників обрали картинки за такими темами: іграшки, овочі, фрукти. Для оптимального: меблі, шкільне приладдя, геометричні фігури. У процесі використання складного матеріалу користувались зображенням птахів, комах, професій. Дитині пропонували уважно розглянути усі картинки і показати те, що назве досліджуваний. Використовували інструкцію: «Покажи, де... (пенал, ручка...)». Для легкого рівня другокласників підбрали картинки за такими темами: меблі, шкільне приладдя, геометричні фігури. Щоб обстежити оптимальний рівень, використали теми: птахи, комахи, професії. У процесі складного дослідження використали зображення грибів, риб, квітів. Якщо дитина відповідала правильно, відповідь зараховувалась і результати виконання записували у протокол. З метою дослідження узагальнюючої функції слова, запропонували учням розглянути усі три набори картинок і назвати їх одним словом. Інструкція мала такий вигляд: «Уважно розглянь усі картинки і назви їх одним словом». Якщо виникали труднощі, демонстрували їм 3 набори картинок того рівня складності, який виконали. Серед них потрібно було обрати той набір, який відповідав названому узагальнюючому слову, користувались інструкцією: «На яких картинках ... (гриби, риби...)» [2; 3].

Для обстеження розуміння учнями прикметників, також використовували завдання трьох рівнів складності. У процесі виконання завдань легкого рівня, першокласникам потрібно було уважно слухати названі прикметники і співвідносити їх із картинкою якій вони відповідають. Перед виконанням завдання, отримували таку інструкцію: «Покажи, що із цих предметів ... (м'яке, дерев'яне...)». Для виконання оптимального завдання, учням першого класу потрібно уважно розглянути картинки і відгадати деякі з них за словесним описом (на основі прикметників). Інструкція: «Уважно розглянь усі картинки. Я називатиму ознаки, а ти відгадай, яку картинку описую». Для другокласників це завдання легкого рівня. Складне завдання полягало у пошуку усіх картинок (може бути декілька) за певною ознакою. Інструкція має такий вигляд: «Покажи усі зображення, які є ... (великими, зеленими...). Зверни увагу на те, що одне зображення може мати кілька ознак». Для другокласників використовуємо це завдання для оптимального рівня складності. Складним завданням для учнів другого класу було підібрати зображення, які відповідають на озвучене запитання (який, яка, яке). Перед завданням оголошували інструкцію: «Розглянь уважно картинку і покажи усі, які відповідають на запитання ...».

Щоб обстежити розуміння дій молодшими школярами, використали картки із зображеними діями та запропонували їм показати, де виконують названу дію. Для учнів першого класу дієслова стосувались рухової сфери (пливе, летить, повзе, йде, біжить, стрибає), для учнів другого класу – побутовий та навчальний характер (читає, вмивається, п'є чай, пише, миє посуд, прасує). Використали інструкцію такого зразка: «Покажи, хто... (читає, пише...)» [3].

Для обстеження розуміння прийменників учнями, підбрали завдання за рівнями складності. Легким завданням для першокласників було підібрати сюжетну картинку до озвученого речення «Послухай речення і покажи про яку картинку розповідається». Оптимальним завданням для першокласників і водночас легким для другокласників було підібрати картинку до її схематичного зображення. Озвучували таку інструкцію: «Розглянь схему і обери картинку, яка відповідає їй». Для складного завдання учням першого класу та оптимального другокласникам, обрали зображення зайця, який займає різні позиції по відношенню до портфеля. Дітям потрібно показати назване положення, використовуючи таку інструкцію: «Покажи, де зайчик... (сховався за портфель, сидить на портфелі...)». Складним завданням для другокласників було дати відповідь на запитання до картинок, які стосувались місцезнаходження окремого елемента. Діяли за інструкцією: «Скажи, де... (сидить ведмедик, заховався кіт...)» [1;3;4].

Щоб обстежити розуміння учнями першого класу займенників, використали зображення хлопчика, який тримає різні предмети. Перед завданням давали дітям інструкцію: *«Розглянь малюнки назви все, що тримає хлопчик, кажучи, що це його. Наприклад: Моя ручка»*. Для учнів другого класу підбрали завдання трьох рівнів складності. Щоб виконати завдання легкого рівня, потрібно змінити речення шляхом зміни займенника «Я» на «ти, він, вона, вони, ми» без використання наочних матеріалів. Користувались інструкцією: *«Послухай речення. Заміни «Я» на «Ти»...»* Для оптимального рівня використали завдання, в якому дітям потрібно скласти речення про хлопчика, але замінити слово «хлопчик» на інше (він), це ж саме зробити із словами «дівчинка» та «діти». Інструкція: *«Склади речення про хлопчика, який намальований. Спробуємо замінити слово «хлопчик» на інше.»*, якщо дитина не могла підібрати займенник пропонували приклад: *«Кім грається м'ячем. Він грається м'ячем.»*. Для складного рівня другокласникам потрібно розглянути картинку і обрати всі, які можна замінити на названий займенник. Завдання виконували після інструкції: *«Розглянь картинку і покажи всі зображення, які можна замінити словом... (він, вона, воно, вони)»*.

У процесі обстеження розуміння синонімів учнями першого та другого класів, читали по два речення в яких є схожі за значенням слова. Пропонуємо уважно послухати і знайти картинку, яка їм відповідає. Для отримання відповіді, демонструємо набір картинок з-поміж яких є правильна відповідь. Використовували таку інструкцію: *«Уважно послухай 2 речення, в них є щось спільне. Обери із картинок ту, яка є спільною для цих речень.»*

Розуміння антонімів учнями молодших класів обстежували за допомогою слів, до яких потрібно підібрати слово з протилежним значенням. Перед початком завдання, запитували дітей чи знають вони що це таке. Якщо ні – наводили приклад «товстий – худий, солодкий – кислий». Далі пропонували інструкцію: *«Я називатиму слова, а ти підбери до них слова із протилежним значенням.»*. Якщо виникали труднощі розуміння, використовували наочне підкріплення, демонстрували картинку, які потрібно уважно розглянути і охарактеризувати що в них протилежне. Інструкція: *«Уважно подивись на картинку, що зображено? Наприклад, сумна дівчинка, а як сказати навпаки.»*

Щоб обстежити розуміння учнями першого класу поняття роду, пропонували розглянути картинку, на якій хлопчик і дівчинка роблять однакові дії, повідомили дітям, що і хлопчика і дівчинку звать Саша. Після цього називали дію, а дітям потрібно було показати картинку, на якій цю дію виконують. Завдання виконували за такою інструкцією: *«Познайомся із хлопчиком, його звати Саша, уявляєш, дівчинку також звать Саша. Вони займаються різними справами, давай розберемося хто чим зайнятий. Покажи, де... (Саша плавала, Саша одягнув корону...)»* Для учнів другого класу, з метою обстеження розуміння ними роду, підбрали по чотири картинку, які мають спільну ознаку, наприклад червоний колір. Пропонуємо дітям показати зображення, про яке говорить дослідник. Інструкція: *«Розглянь малюнки і покажи, про що скажемо... (червоний, червоне...)»*.

З метою обстеження рівня розуміння дітьми, які навчаються в першому класі числа, ми підбрали картинку, на якій зображені предмети в однині та у множині. Запропонували інструкцію: *«Покажи, де... (олівець, а де олівці...)»*. Другокласникам пропонували розглянути картинку, на якій зображені однакові предмети в однині та в множині. Дітям пропонували інструкцію: *«Розглянь уважно і покажи... (синє (що?), сині (що?))»*.

З метою дослідження розуміння та виконання доручень учнями, використали складні інструкції: *«Візьми ручку і поклади її на книгу; Підійди до дошки, візьми крейду і намалюй квадрат...»*. Якщо виникали труднощі виконання складної інструкції, пропонували виконати просту: *«Дай мені олівець; Намалюй круг»*.

Для обстеження розуміння співвідношення між членами речення учнями першого класу, ми використали сюжетну картинку з різними діями. Пропонували першокласникам розглянути картинку і показати названу дію: *«Покажи, чим хлопчик поливає моркву; Покажи, хто плаває...»*. Для учнів другого класу завдання полягало у пошуку людей, які виконують певну дію по відношенні до названого предмету або людини: *«Хто стоїть біля дівчинки, яка підмітає? Хто мисє хлопчика?»*.

У процесі обстеження розуміння фразеологізмів, респондентам озвучували інструкцію: *«Послухай уважно і поясни, як ти розумієш сказане»*. Далі говорили фразеологізми, які учні переказували своїми словами. За потреби детальнішого пояснення завдання, наводили приклад

виконання.

Для обстеження розуміння учнями першого класу тексту, ми запропонували прослухати невеликий текст і дати відповідь на запитання до нього: «Хто головний герой? Куди йшла Оля, коли почалась злива?». Після цього показали чотири картинки, які потрібно розкласти у правильній послідовності. Для обстеження розуміння тексту учнями другого класу, пропонуємо дітям уважно прослухати текст, після чого потрібно дати відповідь на запитання до почутого: «Хто пішов до лісу? Для чого дівчата сіли на траві?».

З метою обстеження розуміння емоцій першокласниками, демонстрували їм зображення різних емоційних проявів дітей. Пропонували роздивитись дітей і дати відповідь про те що з кожним з них трапилось. Задавали запитання, наприклад, «Як ти думаєш, хто з дітей злякався?». Учням другого класу запропонували розглянути фотографії, на яких зображено радість, сум, страх, злість, здивування, горе. Дітям потрібно уважно подивитися на фотографії та підібрати до них відповідні схематичні зображення з різними емоційними проявами. Після того, як діти підібрали схеми, пропонували наступну інструкцію: «Покажи, де зображена... (радість, злість...)».

Щоб обстежити розуміння учнями першого класу інтонаційного боку мовлення, пропонуємо їм прослухати фразу «Як гарно сьогодні навкруги!» з різним інтонуванням. Завданням дітей є пошук тварини, яка могла б сказати фразу із певною інтонацією. Для другокласників зачитуємо спонукальне «Давайте будемо ввічливі із іншими!», питальне «Який у тебе настрій?», розповідне «На вулиці хороша погода.» речення і пропонуємо вибрати знак, який має стояти у кінці цих речень.

Для обстеження учнями молодших класів розуміння жестів, пропонуємо їм переглянути жести різних видів: вказівні, емоційні, захисні. Розуміння другокласниками вказівного жесту перевіряли проханням з відповідним жестом рукою «Подай мені ось ту книгу.». Щоб визначити як вони розуміють емоційні жести, демонстрували радість (плескання в долоні), байдужість (помах рукою), сумнів і незнання (знизування плечима). Розуміння захисних жестів: постукування по столу або підлозі (занепокоєння), голова на руці, очі напівзакриті (нудьга). Першокласникам демонстрували такі жести: рухи головою вверх-вниз (так), вправо-вліво (ні), вказівний, знизування плечима. Інструкція: «Як ти думаєш, що означає цей жест?».

Щоб обстежити розуміння учнями гумору та прихованого змісту, використали дитячі анекдоти. Пропонували таку інструкцію: «Послухай уважно анекдот (жартівливий вірш)». Після того, як прослухали анекдот, задавали питання стосовно змісту.

Отже, методика психолого-педагогічної оцінки розуміння усного мовлення молодшими школярами з аутизмом має ґрунтуватись на навчальній програмі згідно з віком і можливостями дітей. Для одержання вірогідних результатів вона має передбачати завдання з вивчення сприймання усного мовлення загалом (частини мови, прості та складні інструкції); розуміння підтексту почутого (прихований зміст тексту, гумор) та невербальних засобів комунікації (емоції, жести, міміка). Перспективою подальших досліджень є співставлення одержаних результатів дітей з РСА та типовим розвитком.

Використана література

1. **Блінова Г.Й.** Альбом для обстеження мовлення у дитини / Г.Й.Блінова. – К. : Благовіст, 2001. – 215 с.
2. **Навчальні програми** для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Освіта, 2013. – 392 с
3. **Смирнова И.А.** Логопедический альбом для обследования лексико-грамматического строя и связной речи : [Наглядно-методическое пособие] / И.А.Смирнова. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, ИД Карапуз, 2006. – 52 с.
4. **Федорович Л.О.** Логопедичний альбом : [навч. посібник для студентів вищих закладів освіти] / Л.О.Федорович. – Кременчук : Християнська Зоря, 2001. – 188с.

References

1. **Blinova H.J.** Al"bom dlya obstezhennya movlennya u dytyny / H.J.Blinova. – K. : Blahovist, 2001. – 215 s.
2. **Navchal"ni prohramy** dlya zahal"noosvitnix navchal"nyx zakladiv iz navchanniam ukraiyins"koju movoyu. 1-4 klasy. – K.: Osvita, 2013. – 392 s
3. **Smyrnova Y.A.** Lohopedycheskyy al"bom dlya obsledovanyaya leksyko-hrammatycheskoho stroya u svyaznoj rechy : [Nahlyadno-metodycheskoe posobyey] / Y.A.Smyrnova. – SPb.: DETSTVO-PRESS, YD Karapuz, 2006. – 52 s.
4. **Fedorovych L.O.** Lohopedychnyj al"bom : [navch. posibnyk dlya studentiv vyshhyx zakladiv osvity] / L.O.Fedorovych. – Kremenchuk : Krystyians"ka Zorya, 2001. – 188s.

Свидерская М.М. Методика исследования восприятия обращенной речи детьми с аутизмом младшего школьного возраста

В статье раскрываются задачи для исследования состояния понимания устной речи учащимися первых - вторых классов, в соответствии с учебной программой. Разработанная методика направлена на изучение понимания речи в целом, понимания скрытого смысла и невербальных средств коммуникации. Для усвоения знаний, умений и навыков, детям нужно: правильно воспринимать информацию, осмысливать, сопоставить с уже полученными знаниями. Возникновения трудностей в процессе восприятия понятий является основным признаком того, что оно не было усвоено ребенком. При правильном использовании усвоенного понятия или действия в новой ситуации, умение уместно использовать его, можем говорить о полном понимании и усвоение новых понятий. Чтобы полноценно понимать речь нужно правильно воспринимать и различать невербальные средства коммуникации, эмоций и скрытый смысл. Учитывая это, в процессе подготовки заданий, поделили их на такие составляющие: обследование пассивного словаря; понимание словосочетаний, предложений и небольших текстов; восприятия неречевых средств коммуникации; понимание скрытого смысла. Для улучшения восприятия и понимания, дети нуждаются в различных примерах, подкрепление наглядностями, дидактическим материалом.

Ключевые слова: дети с аутизмом, младший школьный возраст, методика обследования, понимание устной речи, невербальные средства коммуникации.

Sviderska M.M. Methodology of the study of accepting the convenient linguality of mothers with youth school educational introduction

The article describes the tasks aimed at studying the understanding of spoken language by junior pupils, taking into account the curriculum. The methodology for verifying the understanding of spoken language by younger students with autism should be based on a curriculum based on the age and the capabilities of the children. It should include the task of studying the perception of oral speech autistic in general (parts of the language, simple and complex instructions); Understanding the subtext of the heard (hidden content of the text, humor) and non-verbal means of communication (emotions, gestures, facial expressions). The conditions for the acquisition of knowledge, skills and abilities are: correct perception of information, comprehension, comparison with already acquired knowledge. The emergence of difficulties in the perception of concepts is the main sign that it was not assimilated by the child. In order to fully understand speech, it is necessary to correctly perceive and distinguish between non-verbal means of communication, emotions and hidden content. In autism, due to the difficulty of understanding non-verbal means of communication, there are problems understanding the hidden content, humor. The peculiarities of the method of studying children with autism are the use of inquiring questions, examples, visualization, didactic material.

Key words: children with autism, junior school age, methods of examination, understanding of oral speech, nonverbal means of communication.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 18.02.2018 р.

Рецензент: д.п.н., проф. С.П. Миронова

УДК:376 – 056.2/3:159.952.13(477)

Сергієнко І. В.

**СПЕЦІАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ
В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В РАМКАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

У статті проаналізовано дослідження варіативності специфічних інтересів дитини з розладом аутичного спектру (РАС) та розробка стратегій використання цих специфічних інтересів дитини з РАС у навчальному та виховному процесі. Спеціальні інтереси дитини з РАС автор виділяє як специфічний допоміжний інструмент адаптації дитини в освітньому середовищі, її соціалізації та інтеграції в суспільне життя соціуму. Особлива роль у включенні дитини з аутизмом в інклюзивне середовище закладу освіти відводиться спеціальним інтересам, що задовольняють сенсорні потреби, адже розуміння дій та специфічних інтересів, пов'язаних із задоволенням сенсорних потреб дитини дозволить вчителю і дітям краще взаємодіяти з дитиною з аутизмом в рамках Нової української школи.

Ключові слова: аутизм, дитина з розладом аутичного спектру, розлад аутичного спектру (РАС), спеціальні інтереси дитини з РАС, інклюзія, інклюзивно-ресурсний центр, нова українська школа (НУШ), сенсорні потреби, сенсорні порушення, методика DIR-Floortime.

Дитина з розладом аутичного спектру (РАС) у більшості випадків має специфічні інтереси. Це навіть є одним з діагностичних критеріїв згідно з МКХ 10: «...поглинання одним або більше типовими інтересами при невідповідності по суті і фокусу, або одним чи кількома інтересами невідповідними з причин своєї інтенсивності і обмеженням, не з причин невідповідності змісту і фокусу...» [1]. Такі специфічні інтереси ускладнюють комунікацію дитини як з однолітками, так і з дорослими. Нав'язливе бажання дитини говорити на одну і ту ж тему, або робити одні і ті ж дії визиває в оточуючих роздратування. Особливо негативний наслідок така ситуація має при навчанні у школі. Проблеми в спілкуванні підвищують рівень тривоги у дитини і призводять до проблем у засвоєнні учбового